

MLUVTE SPRÁVNĚ...(A) ČESKY!

PhDr. Jakub Železný
Redakce zpravodajství České televize

Prezentace pro Pardubický kraj
Seč - Ústupky, 5. 12. 24

Co je dobré vědět pro jakýkoli mluvený projev

Žijeme v „psané“ zemi, vyplňujeme od nejútlejšího věku různé dotazníky, školní testy, ale zkusit si něco říci? Tomu se (možná podvědomě) vyhýbáme. Psaní a mluvení jsou dvě zcela rozdílné (byť vzájemně příbuzné) disciplíny! Pravidlo číslo 1 u mluveného projevu zní velmi jednoduše, ale je toto: **Uvědomte si, že mluvený projev má jiné zákonitosti než projev psaný.**

Co je psané a co je „mluvené“

Kolikrát jste museli vysvětlovat esemesku nebo jste zažili nedorozumění při psaní e-mailu – já to tak nemyslel, ono to v té psané podobě tak nevyzní, to bylo špatně pochopeno...**Když zavoláte a řeknete to...tak se vám to nestane!** Sami si určitě přijdete na nějakou větu, kterou když řeknete nějak a pak jinak, dává úplně jiný smysl: stačí třeba: **To je skvělé! A naproti tomu: To je skvělé...** Na papíře úplně totéž. Ale ve verbální verzi dvě věty zcela odlišné, protichůdné.

Projev připravený a nepřipravený

Mluvený projev je neopakovatelný, je teď a tady. I záznam je teď a tady, pro toho, kdo poslouchá. V zásadě jsou dva typy mluveného projevu, předem připravený a spontánní.

U toho předem připraveného je dobré, když jako připravený nevypadá, A naopak: Když mluvíte takzvaně z patra, zkuste myslet na to, jak by to vypadalo, kdyby ten váš proslov někdo zapsal...

Pro koho je mluvený projev určen

Je důležité si předem uvědomit, co je cílem vašeho mluveného projevu a podle toho pak i zvolit vhodnou formu. Rozmyslete si, zda chcete informovat, nebo něco vysvětlit, nebo přesvědčit či inspirovat anebo třeba jen pobavit. Pokud informujeme, nemůže být v obecné rovině, je třeba doplnit o fakta, detaily. **Vždy je třeba mít na zřeteli okruh posluchačů, jejich znalosti, vědomosti.** Sami dobře víte, že mluvit k dětem v mateřské škole je něco jiného, než mluvit k jejich rodičům. Mluvit ke zřizovatelům mateřské školy je něco jiného než mluvit s kolegy...

Nebojte se toho!

Ano, to je opravdu rada z kategorie „to se lehko řekne“. **Tak si zkuste vždy představit, že když jste v jakékoli společnosti, kde máte mluvit, jsou tam taky jen lidé.** A určitě nejsou všichni „mluvní a výslovnostní géniové“. Na jakýkoli pohovor, rozhovor, vystoupení aj. přijdte včas, neudýchaní, mentálně vyladění...drobná tréma může pomoci, větší tréma vás může totálně vykolejit. Je třeba se toho nebát!.

Připravte si strukturu

Každý správný mluvený projev by měl mít jasnou strukturu – měli byste vědět odkud kam svou promluvu vedete, **není nic nudnějšího než poslouchat řečníka, který s odpuštěním mele páté přes deváté** a skáče od jednoho k druhému, respektive od pátého ke druhému a od šestého zpět k pátému...Tím není řečeno, že musíte mít přesně slovo od slova vše napsané, naopak. Ale mějte klidně poznámky s nějakým rámcem, měli byste sami vědět, odkud kam chcete své vystoupení vést!

Připravte si „příběh“

Příběh je možná silné slovo, ale něco, čím svůj mluvený projev ozvláštníte, vždycky **pomůže**. A nějaký příběh, vyprávění něčeho nového, zajímavého, je to nejjednodušší. A věřte – zabírá to!

Bud'te sami sebou!

Od první chvíle, kdy promluvíte, zkuste myslet na to, že byste měli: **mluvit nahlas, zřetelně, jasně, sebevědomě**...ale zároveň přirozeně, i když něco budete chtít zdůraznit, není třeba to říkat hlasitěji, dá se to udělat přesně obráceně...Využijte toho, že vám mluvený projev umožňuje vyjádřit emoce. **Jestliže budete mluvit vlažně, vzbudí vaše řeč malé nadšení. Jestliže do projevu vložíte nadšení, přenesete ho i na své publikum.**

Gestikulujte přirozeně. Přirozenost gest je ideální, lehké gesto, přátelsky působící, to je správné. Oční kontakt je jasný, ale ne po celý čas na jednoho člověka!

Nespěchejte, ale k cíli směřujte jasně!

Každý, kdo s mluveným projevem začíná, má vždy tendenci, mluvit velmi rychle.

Zpomalte. **Snažte se jasně formulovat myšlenky, stručné a jasné věty jsou výhodné pro vás i pro publikum.** Zkuste se maximálně vyvarovat zbytečných informací, balastu. Když říkám, že byste měli mluvit pomalu, tím ale nemyslím rozvláčně. **Jděte takzvaně „rovnou k věci“.** Ušetříte čas pro důležité. Každý máme nějaké výplňkové výrazy či slova, zkuste je eliminovat! **Kromě tempa je důležitý i tón hlasu. Říkat vám, že má být maximálně příjemný, je asi zbytečné...**

Užívejte správný komunikační (mateřský) jazyk

Bezchybné užívání komunikačního jazyka je základem úspěšné komunikace. Ačkoli laicky je často výraz „hovorová čeština“ považován za označení nespisovné, nekorektní výslovnosti, je naopak „hovorová čeština“ mluvenou podobou spisovného jazyka. Nezní překvapivě tak „vysoce,“ jak by se mohlo zdát, je velmi liberální a hlavně proměnlivá, samozřejmě v čase, s tím, jak do českého jazykového prostředí pronikají zahraniční vlivy. **Chyby v užívání jazyka mohou mít různou formu** – může jít (nejčastěji) o chybnou výslovnost, tedy o chybnou zvukovou podobu promluvy, ale může dojít i k nepřesnostem mluvnickým či obsahovým. **Čili: existují chyby formální i chyby obsahové.**

Formální chyby

Nejčastěji je to chybná výslovnost nějakých hlásek, může to být takzvané šumlování, regionálně podmíněné vyslovování některých hlásek (měkké jihomoravské, otevřené středočeské aj.). Může se jednat o různé vady – od patlavosti (dyslálie), přes klasické vady ve výslovnosti určitých hlásek (r, l). **Samotné řečové vady pak jsou vždy konzultovatelné s odborníky a řešitelné. Do chyb formálních patří i takzvané hezitační pauzy (eee...) a jiné rušivé zvukové projevy.**

Obsahové chyby

V tomto případě může jít třeba o zaměňování některých slov, která se často pletou, užívání pleonasmů, ale i chyby morfologické – špatné skloňování nebo jiné regionálně podmíněné morfologické chyby. Některé známé chyby už lidé docela znají a dávají si na ně pozor. Jedním z častých nešvarů v českém jazyce je zaměňování předložek „díky“ a „kvůli“. V poslední době mám pocit, že nejčastěji pletená slova jsou „status“ a „statut“. Stačí si pamatovat, že slovo statut v běžné řeči skoro neexistuje, ale vše, co je postavení, stav, situace je status!

Ještě k formě - Spisovně, ale ne „superspisovně“

Dbejte správné české ortoepie, mluvte samozřejmě spisovně, ale pozor na hyperkorektnost, ta je často proti zásadám české výslovnostní normy. Jsme ve 21. století, tak není třeba snažit se vyslovovat jako za národního obrození...

Ještě k obsahu - Omezte úřední oficiality a neběžná slova včetně přejatých

Zapomeňte na úřední oficiality, pokud nejste na prezentaci na krajském úřadě nebo před kontrolou finančního úřadu. **Mluvte srozumitelně, lidsky.** Některé termíny, které vy považujete za správné po právní stránce, nemusejí být lidem známé a srozumitelné, popřípadě nemusejí být „příjemné“ na poslech. Vůbec oficiálnost a oficióznost českého veřejného prostoru je nebývalá, stačí málo a některé věci jdou říci srozumitelněji, než by se na první pohled zdálo, přemýšlejte o tom. Cizí či z cizích jazyků přejatá slova jsou dnes běžná, ale: **tam, kde to jde, zkuste najít odpovídající český výraz.** A ještě něco – zkuste nepoužívat klišé a různá výplňková slova.

Není nic prázdnějšího, než...prázdnó

Kolikrát jste použili něco, co se tak nějak používá, občas je to slyšet...a najednou je to součást i Vaší slovní zásoby. Třeba taková pěkná prázdná věta:

Nebudu lhát, za mě, na první dobrou, ve finále vo tom žádná, co si budu...

Identifikujte si (svá) problémová slova...a klidně je vynechte.

Jsou určitá slova či spojení, která mohou být problematická z hlediska perfektní výslovnosti, je dobré se jich raději úplně vyvarovat! Bývají to často dlouhá, víceslabičná slova nebo slova s hláskami, které mají tendenci se plést (typicky l a r ,takzvaná metateze likvidních hlásek).

Psaný projev pro mluvený projev

Možná jediné místo, kde se oba potkávají. Na Vašem papíře, ve Vašich poznámkách.

Připravte si je tak, aby Vám to pomohlo a vyhovovalo, rozepište si číslovky, nepište zkratky, které chcete říct celým výrazem, nepište si iniciály lidí, které máte uvést na pódium, i když je x let znáte, napište si celé jejich jméno, cizí slovo si klidně napište česky, foneticky – ten papír (tablet) je jen a jen Váš.

Třeba taková zkratka „tzv.“, víte, co zkracuje?

Mluvený projev jako styl

Každý máme nějaký svůj styl. V oblékání, v líčení (tedy většinou dámy), v tom, jaká se nám líbí hudba, co rádi čteme...tak **do podobné kategorie zařad'te i to, jak budete působit skrze svůj mluvený projev.** Vždyť právě mluvený projev otevírá (může otevřít) mnoho dveří, je základem skutečné komunikace a jakéhokoli mezilidského vztahu. Může vás přece někdo na první pohled upoutat, ale ve chvíli kdy promluví...a naopak. To platí jak v osobních, tak i v pracovních vztazích! Ale to nemusí nutně znamenat, že se budete přizpůsobovat okolí, buďte i v mluveném projevu sami sebou!

Žádný učený...

Staré české přísloví říká, že **žádný učený z nebe nespadl**. V případě veřejného vystupování to platí obzvlášť. Ano, je to těžká disciplína, ale vězte, že i ti, kteří se dnes tváří jako mistři oboru (a otázka je, zda jimi vážně jsou), se to jednou museli učit, jednou museli začínat. A určitě jim to nešlo skvěle hned...

Děkuji za pozornost,
jakékoli dotazy, poznámky, podněty (zcela vážně!),
které Vás napadnou, uvítám:

jakub.zelezny@ceskatelevize.cz